



UPPSALA  
UNIVERSITET

forskning om NR 4/2014  
funktionshinder pågår

# Dataspel öppnar möjligheter

Sid 8

Lästräning hjälper talspråket

Sid 2

Skolutveckling istället för diagnoser

Sid 4

Hörselnedsättning påverkar språkförmågan

Sid 6

# Träningsprogram hjälper barn med hörselnedsättning

**Barn med hörselnedsättning har ibland svårt att prata bra.**

**Det kan ställa till med problem i hela livet.**

**Om de får träna på att uttala ord kan det hjälpa dem mycket.**

Att förstå att talade ord är uppbyggda av språkljud och att dessa kan representeras av bokstäver hänger intimt samman med att lära sig både talat och skrivet språk. Att utveckla språket är ofta svårt för barn med hörselnedsättning, eftersom de lär sig det talade språket utan att höra det talade språket på samma sätt som hörande barn. Det kan bli ett extra stort problem om nedsättningen är stor.

Logopeden Cecilia Nakeva von Mentzer har ingått i ett tvärvetenskapligt projekt där hon lät barn i åldern fem till sju år med cochleaimplantat eller hörapparat öva sitt talspråk genom att höra språkljuden och samtidigt koppla dem till bokstäver. Resultaten visar att det kan vara en

väg för att stärka dessa barns talspråksutveckling. Projektet och resultaten finns redovisade i hennes avhandling *Rethinking Sound. Computer-assisted reading intervention with a phonics approach for deaf and hard of hearing children using cochlear implants or hearing aids.*

## SPRÅKLJUD BLIR BOKSTÄVER

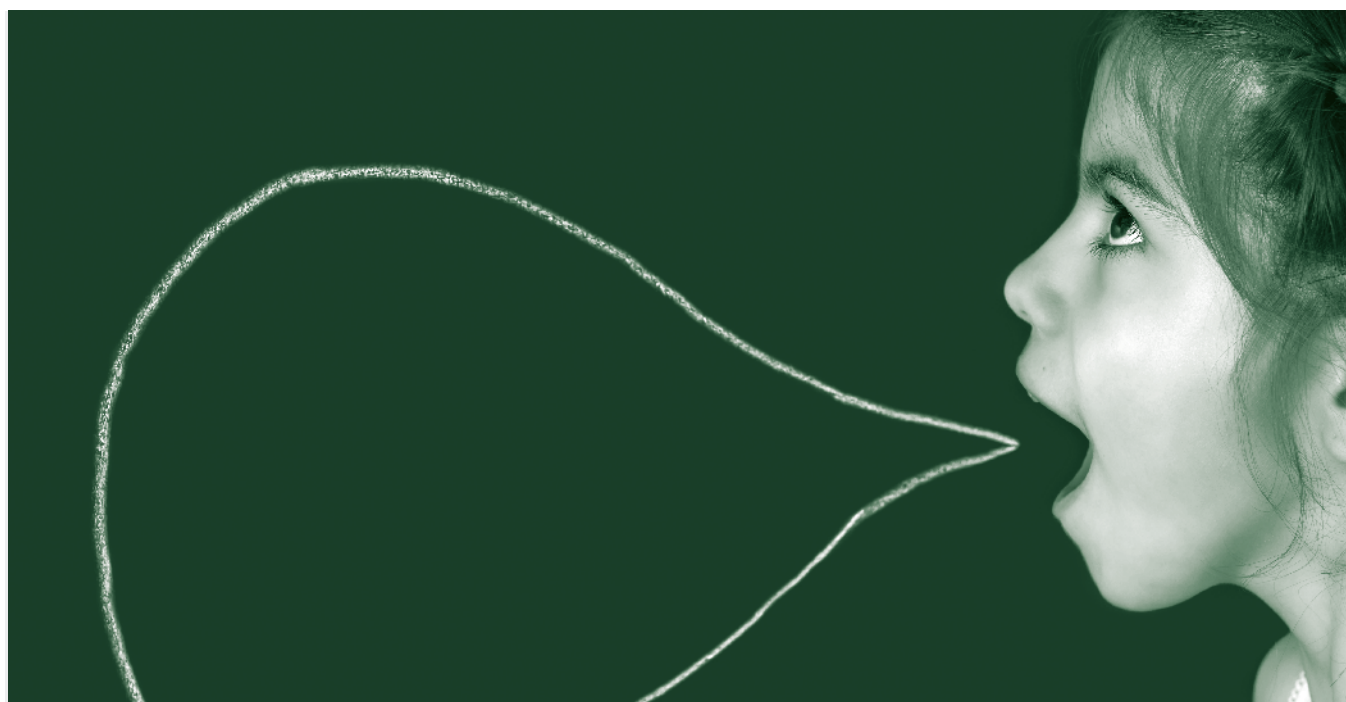
Syftet med projektet var att se om metoden kunde förbättra barnens fonologiska förmåga, det vill säga deras förmåga att minnas, förstå och kunna använda det talade språkets ljudstruktur.

– Barn med hörselnedsättning har svårt med fonologin, säger Cecilia Nakeva von Mentzer. Det beror på att deras hjärna

utvecklats under andra förhållanden än normalhörande barns. Därför kan de få svårt att tala rent och ha en annan tal-klang och intonation än barn utan nedsättning. De kan ha svårt att höra skillnad på språkljud och kan därför uppfatta fel. Vi ville se om vi kunde påverka det med hjälp av lästräning. Det finns inte så mycket kunskaper om vad som är effektiva interventionsmetoder. Området är lite beforskat och det är svårt att samla in data från den här populationen barn.

Cecilia Nakeva von Mentzer lät barnen träna med hjälp av den så kallade phonics-metoden. Den bygger på strukturerad träning av kopplingen mellan språkljud och bokstäver – fonem och grafem. Tret-

Foto: oneblink-ef/Stockphoto



Barn med en medfödd hörselnedsättning får också ofta större eller mindre problem med sitt talade språk. Genom systematisk träning, där barnen får koppla språkljud till bokstäver, går det att förbättra läsförmåga och talspråk för dessa barn.



tiotvå barn med cochleaimplantat eller hörapparat övade med hjälp av ett datorprogram. De fick höra olika språkljud i högtalare och klicka på den bokstav som hör ihop med ljudet. Barnen fick göra övningarna vid en dator i hemmet, tio minuter per dag i fyra veckor och resultaten registrerades på en server. Barnen fick också träna att ljuda och segmentera, det vill säga att sätta samman och dela upp ord utifrån språkljuden, exempelvis mål = m-å-l och s-k-o = sko.

– När de får koppla språkljud till skrift, det vill säga får en skriftlig representation av ljuden, så ger det ytterligare ett stöd för att lära sig de svärfångade ljuden.

### BÄST RESULTAT FÖR DE MED STÖRST NEDSÄTTNING

Resultaten visar att alla barnen i studien förbättrade sin läsförmåga. De förbättrade också överlag sitt talade språk. Här såg Cecilia Nakeva von Mentzer också tydliga skillnader mellan olika grupper barn.

– De som hade ett svagt fonologiskt utgångsläge förbättrade sig förhållandevis mer än de som hade ett bättre talspråk när de började projektet.

De med svagare utgångsläge är de barn som fått sina hörhjälpmedel senare. Ofta beror det på att deras hörselnedsättning upptäckts senare. Eftersom de gått en längre tid med oförstärkt hörsel så har hjärnan inte utvecklats på samma sätt. Uteblir ljudstimulering av områden i hjärnan som är avsedda att bearbeta hörsel och talspråk, så blir bearbetningen av talspråk kvalitativt annorlunda – hjärnan får svårare att hantera ljudstimuli.

– Resultaten är positiva på många sätt. Det är barnen med svagast utgångsläge som löper störst risk att halka efter i utvecklingen av sitt talspråk. Redan på den relativt korta träningsperioden vi hade såg vi tydliga förbättringar.

Men de kom inte ikapp de barn som hade ett väsentligt bättre utgångsläge. Det fanns också individuella variationer i resultaten.

– Det kan till exempel vara så att de barn som kunde fler bokstäver när vi började fick ett försprång i hur de kunde tillgodogöra sig träningen, att bokstavs-

kunskapen så att säga drev fram en fonologisk förbättring.

### UTVECKLAT FÖR ATT IDENTIFIERA DYSLEXI

Programmet Cecilia Nakeva von Mentzer använde är finskt, och är utvecklat av Heikki Lyytinen vid universitetet i Jyväskylä. I Finland används det i hela skolväsendet för sexåringar både för att identifiera barn som riskerar att utveckla dyslexi och i preventivt syfte.

– Frågan har kommit upp när jag diskuterat med andra läsforskare om vi i Sverige skulle kunna ge den här träningen till alla barn i förskolan. Vi har också en stor utmaning när det gäller barn med ett annat modersmål för vilka programmet också skulle kunna bli ett bra verktyg. Nyckeln för dem är att utveckla sitt läsande, eftersom språket är viktigt för de allra flesta skolämnena.

I stor utsträckning är det skolhuvudmännens sak att besluta om denna typ av program ska användas på deras skolor. Cecilia Nakeva von Mentzer hoppas också på att myndigheter som exempelvis Skolverket kan hjälpa till och informera om fördelarna.

– Forskargrupperna som använt programmet måste betala en licens. Men initiativtagarna till Graphogame, som datorprogrammet heter, har inget vinstintresse. De vill verkligen nå ut med det här verktyget.

### BYGGA BRYGGA MELLAN AUDIOLOGI OCH LOGOPEDI

Cecilia Nakeva von Mentzer skulle vilja testa metoden även på andra grupper med barn, som barn med språkstörning.

– Det skulle vara intressant att se vilken effekt det skulle ha. Många av de barnen får också läs- och skrivproblem. I en aktuell avhandling konstaterades att hela 97 procent av gruppen barn med språkstörning får någon typ av läs- och skrivsvårighet när de växer upp. Så det är en angelägen grupp att hjälpa.

Det finns stora potentiella samhällsvinster med den typen av insatser. Läs- och skrivsvårigheter är intimt sammankopplat med studieresultatet i alla ämnen där eleverna ska läsa eller skriva, och forsk-

ning visar att elever som inte får ett godkänt betyg i nian löper mycket större risk än andra barn att hamna i kriminalitet, drogproblem eller på andra sätt hamna utanför samhället.

Cecilia Nakeva von Mentzer är nu vid institutionen för neurovetenskap vid Uppsala universitet, där hon parallellt med sin forskning ska undervisa på logopedprogrammet. I nästa forskningsprojekt utvecklar hon tillsammans med audionom, psykolog och teknisk audiolog ett talperceptionstest, som ska fungera som en brygga mellan logopedi och audiologi.

– Vi vill försöka identifiera och hjälpa barn med lyssningssvårigheter. Vi vet väldigt lite om barn som trots normalt tonaudiogram har svårigheter att lyssna. Ännu mindre vet vi om hur vi skulle kunna hjälpa dem. Detta projekt är ett första steg i att samla in data på typiskt utvecklade barn. I vilken utsträckning kan de höra skillnad på pil och bil, stjärna och kärna i en brusig miljö? Det ska bli väldigt intressant att se vad vi får för resultat! Framöver kan dessa data fungera som referens för kliniska populationer, som barn med språkstörning och barn i riskzonen att utveckla dyslexi – barn som ofta träffar logoped.



Foto: Privat.

Du når Cecilia Nakeva von Mentzer på [cecilia.nakeva.vonmentzer@neuro.uu.se](mailto:cecilia.nakeva.vonmentzer@neuro.uu.se) Avhandlingen RETHINKING SOUND. COMPUTER-ASSISTED READING INTERVENTION WITH A PHONICS APPROACH FOR DEAF AND HARD OF HEARING CHILDREN USING COCHLEAR IMPLANTS OR HEARING AIDS finns att ladda ner på <http://liu.diva-portal.org>.

# Det behövs en annan syn på elever i behov av särskilt stöd

## Vissa barn behöver särskilt stöd.

### Skolan måste organisera sig

### så att barnen kan få det stöd de behöver.

### Det är skolans skyldighet.

Det är givetvis viktigt att barn i behov av särskilt stöd får ett så ändamålsenligt stöd som möjligt i skolan. Därför är det centralt hur skolans personal ser på dessa barn. Läraren och forskaren Gunilla Lindqvist har undersökt vad olika yrkesgrupper i förskolor och skolor har för syn på arbetet med barn som är i behov av särskilt stöd. Hur ser dessa yrkesgrupper på orsakerna till att vissa barn är i behov av särskilt stöd? Hur menar personalen att arbetet ska genomföras för att vara framgångsrikt?

– När jag jämförde svaren på mina frågor med hur en inkluderande förskola eller skola bör se ut, så verkar det som att skolorna och förskolorna har en bit kvar för att uppnå full inkludering, säger Gunilla Lindqvist. Olika personalgrupper har också ganska olika syn på vad specialpedagogernas uppgift är. Det är jätteviktigt att den här typen av forskningsresultat kommer tillbaka till skolan, så de kan arbeta med det här. Jag har också fått väldigt bra respons från skolor och kommuner.

Gunilla Lindqvists avhandling heter *Who should do What to Whom? Occupational Groups' Views on Special Needs*, och hon lade fram den i december 2013 vid högskolan i Dalarna, efter att ha bedrivit sin forskning vid Högskolan för lärande och kommunikation, Högskolan i Jönköping. Den bygger bland annat på två enkäter, där den första gick ut till all pedagogisk personal i kommunen och den andra till skollärdarna.

– Jag hoppas att man börjar fundera på det här i skolor och kommuner, och diskutera det mer. Jag hoppas givetvis också att det här ska kunna leda till förändringar för den enskilda eleven.

### BARNENS BRISTER, INTE SKOLANS ORGANISATION

Ett tydligt resultat i Gunilla Lindqvists avhandling är att en majoritet i alla yrkesgrupper svarar att barnets individuella brister är orsaken till att barn är i behov av särskilt stöd, följt av brister i hemförhållanden.

– Det gällde alla yrkesgrupper. De ansåg också att det hade minst att göra med att vissa lärare har brister, och näst minst att det beror på att klasser eller andra grupper har problem.

De yrkesgrupper hon ställt frågor till är assistenter, förskollärare, klasslärare ämneslärare, speciallärare och specialpedagoger. Gunilla Lindqvist är noga med att påpeka att hon inte vill peka ut skolpersonalen.

– Det beror mycket på att skolan har svåra mål att möta, att styrdokumentet är väldigt vaga, och att skolan helt enkelt har svårt att möta olikheter.

re ett uttryck för det här bristperspektivet, och visar att vi är väldigt vana att tänka så.

Hon påpekar att det inte är diagnosen som kommer att förändra undervisningen.

– Om man exempelvis har ett synfel så blir inte undervisningen automatiskt bättre för att man får veta det.

Samtidigt konstaterar hon att det ofta är lättare för barn att få hjälp om de har fått en diagnos.

– Det kan vara ett sätt för skolorna att säga att de saknar resurser. Kan de peka på en konkret brist via en diagnos kan det vara ett sätt att få stöd.

### OLIKA SYN PÅ SPECIALPEDAGOGERS ROLL

Ett annat tydligt resultat i Gunilla Lindqvists avhandling var hur synen på vad specialpedagoger ska göra skiljer sig mellan olika yrkesgrupper i skolan.

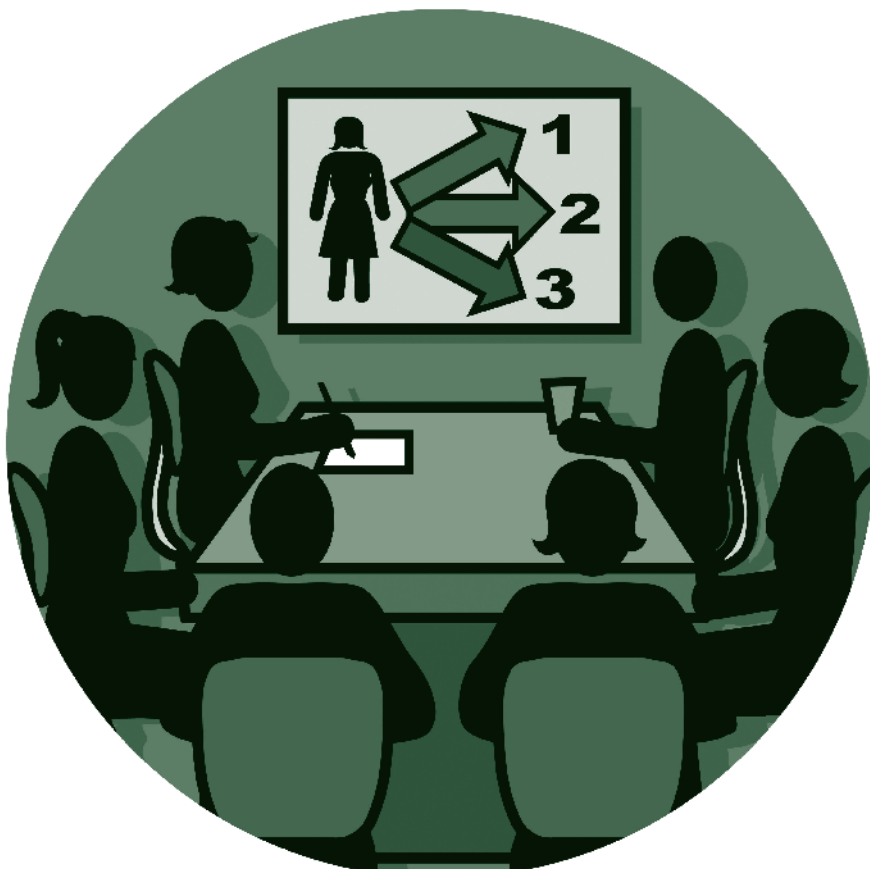
– Specialpedagogerna tycker att deras

*”Det har varit många neddragningar och reformer som inte är konsekvensutredda, som införandet av specialpedagogerna, och sedan speciallärarna, betyg i lägre årskurser.”*

Drygt hälften av hela lärargruppen tyckte att en medicinsk diagnos spelar en stor roll för om barnet ska få stöd.

– Det är ganska mycket med tanke på att det inte står något om det i styrdokumentet. Men det är förmodligen ytterliga-

uppgift är att stödja de övriga lärarna. Många klass- och ämneslärare å sin sida ser för sig att specialpedagogerna ska arbeta individuellt med barnen. Det är i princip bara specialpedagogerna själva och skollärdarna som menar att specialpedagogen ska arbeta med skolutveckling.



Personalen i skolan fokuserar ofta på barnens brister istället för på lärarens arbete eller dynamiken i klassgruppen när de ska möta elevernas behov. Det finns hos många också en oklar bild av vad specialpedagogen har för uppgift. Sammantaget pekar det på att skolan måste fokusera mer på att utveckla arbetet i skolan, säger läraren och forskaren Gunilla Lindqvist.

Gunilla Lindqvist tror inte heller att många vet vad skillnaden är mellan specialpedagoger och den relativt nyligen återinförda och omarbetade tjänsten som speciallärare. Båda ska arbeta med handledning och samtal, men utifrån olika perspektiv. Specialläraren ska arbeta utifrån ett ämnesdidaktiskt perspektiv, i första hand när det gäller elevens utveckling i språk, skrivande, läsande eller matematik.

– Specialpedagogerna ska också arbeta med förebyggande, organisationsutveckling och andra mer strategiska uppgifter. Men arbetet med organisatorisk utveckling nämndes knappast av övriga yrkesgrupper.

### VAGA STYRDOKUMENT

Skolledarna som Gunilla Lindqvist frågade hade en motsägelsefull inställning till vilka verktyg som behövs för att skolans arbete ska ge bra resultat. De allra flesta svarade att skickliga lärare var väldigt viktigt. Men när det gällde barn i behov av särskilt stöd sa de i lika låg utsträck-

ning som andra grupper att problemen kunde bero på brister hos lärarna.

– Det är en paradox. Men det genomsvyrar å andra sidan hela systemet. Skrivningarna i styrdokumentet kring specialpedagogerna är komplext och fyllt av dilemman. Det står i princip bara att alla barn som är i behov av särskilt stöd ska få det. Men det är inte ens definierat vad särskilt stöd är.

Det utlämnar lärare och skolledare till att själva skapa sig en egen bild av hur stödet till dessa barn ska utformas. Hur den enskilda läraren eller skolledaren väljer att göra får konsekvenser för barnet, och för skolan.

– I förlängningen måste man fråga sig vad politiska beslut och reformer får för konsekvenser på nationell nivå. Både specialpedagogerna och speciallärarna är införda genom politiska reformer som inte är sprungna ur skolpersonalens behov. Vi som arbetar med skolan bombarderas med reformer som sällan utvärderas.

Istället för en utvärdering kommer det en ny reform.

En annan paradox hon vill peka på följer av de parallella skolsystemen.

– Vi har specialpedagoger, speciallärare, särskola och möjlighet till särskilda undervisningsgrupper. Det signalerar ganska tydligt att makthavarna inte tror att det allmänna skolsystemet kan utbilda alla barn. Samtidigt pratar man om att vi ska ha en skola för alla.

### BEHÖVS ÄVEN STRUKTURELLA FÖRÄNDRINGAR

Man måste också förstå att många skolor har en väldigt pressad situation, säger hon.

– Det har varit många neddragningar och reformer som inte är konsekvensutredda, som införandet av specialpedagogerna, och sedan speciallärarna, betyg i lägre årskurser. Det gör att lärarna har svårt att känna att de kan göra sitt jobb, och de kan känna att de inte får någon hjälp om de inte gör en utredning och får en diagnos. Så själva systemet biter sig självt i svansen.

Därför vill hon också se förändringar på en mer strukturell nivå.

– Hur ska vi definiera ”särskilt stöd”? Vad får det – och ska få – för konsekvenser för skolor och huvudmän?

Så Gunilla Lindqvist hoppas att hennes avhandling både kan vara till nytta bland hennes kollegor på skolorna, och kanske kan bidra till en debatt på Utbildningsdepartementet. Framtiden får utvisa hur det går.



Foto: Ulf Palm.

Du når Gunilla Lindqvist på [gln@du.se](mailto:gln@du.se)  
Avhandlingen WHO SHOULD DO WHAT TO WHOM?  
OCCUPATIONAL GROUPS' VIEWS ON SPECIAL NEEDS  
finns att ladda ner på [www.diva-portal.org](http://www.diva-portal.org).





Foto: tracks/Stockphoto

Genom att mäta ögonrörelser på ungdomar har Olof Sandgren studerat hur ungdomar med hörapparat hanterar samtalsituationer. Det visar sig att hörselnedsättningen påverkar språksäkerheten allmänt, inte bara när det gäller hörseln. Det gör att en hel del av dessa ungdomar får större problem att klara av skolan än normalhörande. Olof Sandgren hoppas att hans forskning kan göra skolorna medvetna om problemet.

# Elever med hörselnedsättning behöver språkligt stöd

## Elever med hörselnedsättning

kan få det svårt i skolan.

Därför kan de behöva hjälp på olika sätt.

Det måste lärarna tänka på.

Att barn med hörselnedsättning behöver stöd i skolan är ingen nyhet. Men stödet går idag i princip helt ut på att kompensera för just hörselnedsättningen. Olof Sandgren visar i sin avhandling *There's more to the Picture than meets the ear – Gaze behavior during communication in children with hearing impairment*, att barn med hörselnedsättning också oftare än andra barn har problem med språkutvecklingen.

– Det är viktigt att skolorna uppmärksammar detta, så dessa elever kan få den hjälp de behöver, säger Olof Sandgren.

### HÖRSELN VIKTIG FÖR SPRÅKET

De elever Olof Sandgren har undersökt är 10–15 år gamla och har alla sensorineurala hörselskador sedan födseln, och har hörapparat. Det är alla barn med lätt till måttlig hörselnedsättning. Det ingick alltså exempelvis inga barn med cochleaimplantat i den undersökta gruppen, eller barn med stor hörselnedsättning.

– Den här gruppen med lätt till måttlig nedsättning är den grupp som oftast glöms bort, säger han. De fungerar ganska bra i skolan, men har ändå svårigheter.

Men svårigheterna beror inte i första hand på att de inte hör. Det är hörselnedsättningen som är orsaken, men det är inte den som är problemet. Problemet är att de halkat efter i språkutvecklingen.

– Då räcker det inte att hörapparaten fungerar väl och att de får sitta längst fram i klassrummet. Problemen ser annorlunda ut. Men det är lätt att skylla problemen på nedsättningen.

Han påpekar att långt ifrån alla i den här gruppen har språkliga problem. Av de cirka tusentalet elever det handlar om i

riket så har kanske hälften problem med språket, medan den andra hälften inte verkar ha några problem.

### STUDERAT ÖGONRÖRELSER

Olof Sandgren utförde sina undersökningar genom att använda utrustning som studerade blicksbeteendet – var barnen fokuserade blicken. Det verkar kanske inte som det mest uppenbara sättet att mäta språkliga svårigheter. Men det finns en hel del forskning om hur ögonrörelser relaterar till de samtal man för.

– På så vis kan man komma åt inte bara vad de säger, utan också hur den ickeverbala förmågan påverkar. När tittar barnet på sin samtalspartner? När tittar de på uppgiften?

Ögonrörelserna kan också berätta en del om hur den språkliga bearbetningen går till.

– När man exempelvis funderar på något man tycker är svårt så söker man med blicken upp en tom yta, ofta uppåt.

Barnen med hörselnedsättning placerades i ett rum med en hörande kamrat. Båda barnen hade ögonrörelsemätare. De fick sedan en uppgift som de skulle lösa tillsammans.

– Poängen var att det skulle påminna om arbetet i skolan, som inte bara handlar om att sitta och lyssna på läraren, utan det handlar också om att interagera med kompisar.

Olof Sandgren studerade sedan hur de arbetade för att lösa uppgiften.

– I dessa samspelssituationer kunde jag se att barnen med hörselnedsättning sökte mer ögonkontakt med sin partner än tvärtom. Det relaterade till vad som hände i samtalet, som en sorts återkopplings-signaler. Detta beteende var uppenbart kopplat till när den språkliga belastningen var högre. Det var inte hörselnedsättningen i sig som påverkade.

### HALKAR SYSTEMATISKT EFTER

Ett stort skäl till att Olof Sandgren valde att studera dessa elever är att det är en grupp som har svårigheter att nå skolans mål.

– Det blir tydligare och tydligare ju högre upp i utbildningssystemet de kommer. Det syns i gymnasiet, och är tydligt när det gäller högre studier.

Med tanke på Olof Sandgrens resultat är det inte så märkligt. Det finns annan forskning som visar att språkförståelsen påverkar resultaten i princip i alla ämnen.

– De här barnen har haft sensorineurala nedsättningar sedan födseln. Så redan från början har de förmodligen varit påverkade i sin språkutveckling. Man kan misstänka att ordförrådet inte växt på samma sätt som hos hörande barn, att grammatiken kanske inte utvecklats på samma sätt.

*”Det blir tydligare och tydligare ju högre upp i utbildningssystemet de kommer.”*

Olof Sandgren tror att barnens språkliga svårigheter överskuggas av hörselnedsättningen.

– Den är känd och uppenbar. Hörapparatens syns. Därför är det nog lätt hänt att de språkliga svårigheterna faller ur fokus och glöms bort.

### BÄTTRE SAMARBETE MELLAN SKOLA OCH LOGOPEDER

Därför hoppas Olof Sandgren att hans forskning kan bidra just till att det blir mer fokus på dessa barns språkliga utveckling.

– Jag tycker redan jag kan se en ökad uppmärksamhet på den här gruppens språkliga svårigheter, att man inser att nedsättningen inte ska stå som en förklaring till allt.

Han vill se att skolorna gör en ordentligare utredning av dessa elever, där man inte bara tittar på audiogrammen.

– Det behövs en grundlig språklig utredning, där en logoped får konstatera om det finns påverkan på den språkliga förmågan och i vilka situationer det kan få konsekvenser. Alla vet ju att de har svårigheter, men det är viktigt att bli bättre på att ta reda på hur skolan bäst ska hantera de svårigheter de faktiskt har.

Detta är en uppgift ytterst för skolledningen, men även för lärare, speciallärare och specialpedagoger. Som lärare kan det exempelvis handla om att bli mer

uppmärksam på att försäkra sig om att dessa elever verkligen förstått instruktioner. Men Olof Sandgren påpekar att logopedprofessionen även måste bli bättre på att hjälpa skolorna bli medvetna om att en utredningen måste göras och att de är tillgängliga.

– Det är ett problem att logopeder inte jobbar i skolan och att kontakten mellan skolan och vården inte alltid är självklar.

Men om båda parter är medvetna om problemet så ökar givetvis chansen att det händer något.

Han påpekar att det redan finns kompetens i skolan för att arbeta med språkutveckling och språkligt samspel.

– Eleven kan exempelvis få särskilt språkligt stöd vid sidan av undervisningen. Skolan är enligt skollagen skyldig att tillhandahålla det, och det finns specialpedagoger och speciallärare som ska kunna arbeta med det här. Men har man inte utrett de här eleverna så vet ju inte dessa lärare vad de ska arbeta med. Därför är det viktigaste just att höja medvetenheten om att de här språkliga svårigheterna finns, och att skolan måste arbeta med dem.



Foto: Kitty Holmström.

Du når Olof Sandgren på [olof.sandgren@med.lu.se](mailto:olof.sandgren@med.lu.se)  
Avhandlingen *THERE'S MORE TO THE PICTURE THAN MEETS THE EAR – GAZE BEHAVIOR DURING COMMUNICATION IN CHILDREN WITH HEARING IMPAIRMENT* finns att ladda ner på [pub.lub.lu.se](http://pub.lub.lu.se).

# Data- och tv-spel öppnar nya möjligheter

**När man spelar dataspel eller tv-spel syns det inte om man har en funktionsnedsättning. Därför kan dataspel och tv-spel vara ett bra sätt för personer med funktionsnedsättning att träffa andra människor på lika villkor.**

För personer med funktionsnedsättning kan de digitala arenorna erbjuda helt nya möjligheter att träffa andra, på lika villkor, något som kan vara svårt i den fysiska världen. Så hur påverkar sådana digitala arenor möjligheten till delaktighet för unga med funktionsnedsättning? Och vilka lärdomar kan habiliteringen dra av det?

Det är en fråga som lundaforskarna Kristofer Hansson på avdelningen för etnologi och David Wästerfors på Sociologiska institutionen ställt sig. De driver ett forskningsprojekt som heter *Delaktighet och digitala arenor. En etnografisk studie av hur tv-spel och datorspel kan stärka delaktighet.*

## EN MÖJLIGHET ATT DELTA PÅ LIKA VILLKOR

De har intervjuat ett antal ungdomar med fysiska funktionsnedsättningar i Skåne. De har också spelat dataspel med intervju-personer och diskuterat spelupplevelsen, som en metod att ta fram underlag till forskningen. De har även besökt platser där det drivs projekt som använder data- och tv-spel som habiliteringsredskap.

– Många i den här gruppen har en lång historia av utanförskap när det gäller fritidsaktiviteter, säger Kristofer Hansson. Men här kan de vara med på samma villkor, och kan vara bättre än många andra.

Ungdomarna beskriver tydligt detta som en normalisering. De kan göra samma saker som andra ungdomar. Det är en väg att *inte* skilja ut sig.

Elektroniska spel av olika slag används sedan en tid i habiliteringen. Men

det handlar oftast om spel som tränar kroppsliga funktioner, som tennis.

– Men vi har medvetet försökt komma bort ifrån det, och tittat på andra spel.

## KAN FINNAS FUNKTIONSHINDER I SPELEN

Samtidigt påpekar han att det kan finnas vissa aspekter av spelen som är hindrande. Det kan exempelvis handla om att en spelsituation kräver att spelare väldigt snabbt och precist hanterar en joystick.

– Vissa ungdomar har en motorisk funktionsnedsättning eller är muskelsvaga. Så det är inte helt problemfritt heller. Men vissa sådana problem kan gå att lösa med hjälp av en assistent.

En annan väg att gå är att göra spelen mer tillgängliga. Det kan handla om att man kan förstora text i spelen, eller automatiskt hoppa över en del moment för att komma vidare.

## GE UNGDOMARNA STÖD ATT HITTA ARENORNA

Forskarna har kunnat konstatera att det skiljer sig ganska mycket i vilken utsträckning habiliteringen erbjuder tv- och dataspel som en del av sitt utbud. Samtidigt skiljer sig ungdomarnas behov av stöd ganska mycket.

– De vi intervjuat har varit ganska avancerade i sitt spelande. De vet själva var de ska köpa sina spel, vilka internetforum som finns och så. För dem är förmodligen inte stöd från habiliteringen så viktigt.

Men han tror att habiliteringen skulle kunna öppna nya möjligheter för många andra ungdomar.

– Ungdomarna får ut väldigt mycket av det här. Det är viktigt att habiliteringen ser och förstår det, och att man som habiliteringspersonal vet vad det finns för möjligheter och hur man kan stödja barn och ungdomar.

### FOTNOT:

Det finns en amerikansk organisation som heter Able Gamer, som har som syfte att göra barn, ungdomar, vuxna och krigsveteraner mer delaktiga med hjälp av tv- och dataspel. Webbadressen till Able Gamer är [www.ablegamers.com](http://www.ablegamers.com).



Foto: Privat.

Du når Kristofer Hansson på [kristofer.hansson@kultur.lu.se](mailto:kristofer.hansson@kultur.lu.se)  
Projektet DELAKTIGHET OCH DIGITALA ARENOR.  
EN ETNOGRAFISK STUDIE AV HUR TV-SPEL OCH DATORSPEL  
KAN STÄRKA DELAKTIGHET går att läsa om på  
[www.kultur.lu.se](http://www.kultur.lu.se).



# Hallå där!

Foto: Myndigheten för delaktighet.



**Anne Holm Gulati, generaldirektör för den nystartade myndigheten för delaktighet.**

## VAD ÄR SYFTET MED MYNDIGHETEN FÖR DELAKTIGHET?

Myndighetens ska arbeta med att öka möjligheterna för alla, oavsett funktionsförmåga, att vara fullt delaktiga i samhället.

## VILKET ANSVAR HAR NI?

Myndigheten för delaktighet är en expertmyndighet inom funktionshinderområdet. Vi ansvarar för att följa och stödja utvecklingen på området. Vårt arbete utgår från regeringens strategi för funktionshinderpolitiken 2011–2016, som i sin tur bygger på FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning.

## I VILKEN UTSTRÄCKNING ÄR NI INBLANDADE I FORSKNING OCH UTVECKLING?

Myndigheten har i uppdrag att initiera och följa forskning, utveckling och innovation inom funktionshindersområdet både nationellt och internationellt. Till våren kommer vi att ha startat ett kunskapsråd. Kunskapsrådet ska identifiera och lämna förslag på lämpliga områden för uppföljning och analys. Rådet ska också bidra med kunskap och erfarenhet i frågor om rättigheter för personer med

funktionsnedsättning och om genomförandet av funktionshinderpolitiken.

Det finns mycket att göra inom det här området, men mycket görs redan. Vilket bidrag vi ska ge och hur vi gör det på bästa möjliga sätt är frågor som vi arbetar med just nu.

## HUR KOMMER MYNDIGHETENS ARBETE ATT KOMMA TILL NYTTA?

Myndigheten verkar främst mot myndigheter, kommuner, landsting och andra aktörer i samhället. I slutändan är det medborgarna som ska dra nytta av vårt arbete. De metoder, riktlinjer och vägledningar som Myndigheten för delaktighet tar fram är tänkta att vara till hjälp för alla som arbetar med tillgänglighet och delaktighet.

Du hittar Myndigheten för delaktighet på [www.mfd.se](http://www.mfd.se).

↓ ANNONS

## Stiftelsen Sävstaholm

Stiftelsen Sävstaholm stödjer forsknings- och utvecklingsprojekt kring barn, ungdomar och vuxna med utvecklingsstörning.

Bidrag ges till vetenskaplig forskning som är nyskapande och bedrivs med hög kvalitet samt till utvecklingsarbete som kan komma denna grupp till godo.

Ansökan om projektbidrag ska vara stiftelsen tillhanda senast den 1 februari 2015. Observera att ansökningshandlingarna ska inges i 10 exemplar (1 original och 9 kopior).

Information och ansökningsblankett kan laddas ner från stiftelsens hemsida eller beställas från stiftelsens kansli.

Stiftelsen Sävstaholm  
Bangårdsgatan 13, 3tr  
753 20 Uppsala  
telefon: 018-10 33 20  
epost:  
[stiftelsen.savstaholm@telia.com](mailto:stiftelsen.savstaholm@telia.com)  
hemsida:  
[www.stiftelsensavstaholm.se](http://www.stiftelsensavstaholm.se)

↓ ANNONS

## Stiftelsen Sunnerdahls Handikappfond utlyser doktorandanslag

Stiftelsen Sunnerdahls Handikappfond stödjer forskning och utvecklingsarbete kring barn och ungdomar med funktionshinder.

Under våren 2015 kommer fonden att besluta om ett fyraårigt doktorandanslag motsvarande två års utbildningsbidrag och två års doktorandtjänst med start under höstterminen.

**Behörig att söka** är handledare för planerade eller påbörjade doktorandprojekt som rör forskning kring barn och ungdomar med funktionshinder.

Ansökan om doktorandanslag ska innehålla:

- Första sida med i) namn, ii) nuvarande anställning, iii) akademisk utbildning, iv) titel på det sökta projektet
- Forskningsprogram innehållande frågeställning, bakgrund, metodik, arbetsplan (planerade del-projekt), betydelse
- Kort beskrivning av den forskargrupp inom vilket projektet kommer att drivas (max 1 sida)
- Kort CV för huvudhandledaren (max 2 sidor)
- Namn, akademisk examen och nuvarande anställning för samtliga handledare
- Övriga anslag som huvudhandledaren förfogar över

- CV för doktorand eller beskrivning av hur doktorand kommer att rekryteras
- Etiska tillstånd eller överväganden

Ansökan om doktorandanslag ska vara stiftelsen tillhanda senast den 15 februari 2015. Observera att alla ansökningshandlingar ska inges i 7 exemplar (1 original och 6 kopior).

Ansökningshandlingarna skickas till:  
Stiftelsen Sunnerdahls Handikappfond,  
Fru Marias väg 17, 125 33 ÄLVSJÖ  
[sunnerdahls\\_handikappfond@telia.com](mailto:sunnerdahls_handikappfond@telia.com)  
[www.sunnerdahls-handikappfond.se](http://www.sunnerdahls-handikappfond.se)

## Avhandling

# Barn med lindriga funktionsnedsättningar och stöd i vardagen

Barn med lindriga funktionsnedsättningar kan ofta ha svårigheter att klara vardagliga uppgifter, och dessa problem följer dem upp i åren. Mellan fem och 15 procent av alla barn har en lindrig funktionsnedsättning. Det kan till exempel handla om koordinationssvårigheter, ADHD och särskilda inlärningssvårigheter. Barnen beskrivs ofta som långsamma, klumpiga, oorganiserade och ouppmärksamma. För att kunna ge dessa barn ett gott stöd så de kan klara vardagssysslor behöver man kunna identifiera problemen.

I sin avhandling vid institutionen för samhällsmedicin och rehabilitering, arbetsterapi, Umeå universitet har Brigitte

Elisabeth Gantschnig studerat användbarheten av instrumentet Assessment of Motor and Process Skills (AMPS). Avhandlingsarbetet har genomförts i samarbete mellan Umeå universitet och Zürichs universitet. Förmågan att klara vardagliga uppgifter har undersökts hos cirka 12 000 barn i åldrarna 2–15 år från hela världen, av vilka en del hade lindriga funktionsnedsättningar. Avhandlingen omfattade även studier där instrumentets lämplighet och användbarhet har analyserats i mindre barngrupper. Resultaten visade att de barn som hade lindriga funktionsnedsättningar hade signifikant sämre förmåga att klara uppgifter i vardagen än

barn utan sådana funktionsnedsättningar. Författaren konstaterade att barn med lindriga funktionsnedsättningar behöver mer stöd för att klara vardagliga uppgifter och att arbetsterapeutiska insatser kan vara ett sådant stöd för barnen och deras föräldrar. Författaren diskuterar även användbarheten av instrumentet AMPS i olika perspektiv.

Avhandlingen heter OCCUPATION-BASED AND OCCUPATION-FOCUSED EVALUATION AND INTERVENTION WITH CHILDREN: A VALIDATION STUDY OF THE ASSESSMENT OF MOTOR AND PROCESS SKILLS (AMPS) och är skriven av Brigitte Elisabeth Gantschnig. Den kan laddas ned från [www.diva-portal.org](http://www.diva-portal.org)

## Reflektioner om autism

Pier Jaarsma har i sin avhandling vid institutionen för medicin och hälsa, avdelningen för hälsa och samhälle, Linköpings universitet analyserat och diskuterat olika värderande uttalanden och moraliska ställningstaganden som berör autism. Författarens utgångspunkt är att dessa inte är berättigade, utan är skadliga för personer med autism, och på så sätt också hindrar ett autismvänligt samhälle. Avhandlingen bygger på fyra artiklar med olika frågeställningar i vilka Pier Jaarsma söker visa att de fobiska moraliska ställningstaganden som ligger till grund för de värderingar som råder inte är berättigade eller går att försvara på ett rimligt sätt.

Den första artikeln tar sin utgångspunkt i begreppet neurodiversitet (neurologisk mångfald). Enligt förespråkare för detta begrepp bör autism betraktas som

en naturlig variation. Författarens slutsats är att högfungerande autism i motsats till lågfungerande autism faktiskt kan ses som en naturlig variation och inte nödvändigtvis som en funktionsnedsättning. Däremot vore det förkastligt att behandla lågfungerande autism som en normal variation, eftersom det samtidigt finns en utvecklingsstörning som medför en ökad sårbarhet och kräver särskilt stöd.

I den andra artikeln analyserar författaren de svårigheter personer med autism har med att säga något som inte är sant men socialt lämpligt i en viss situation (ljuga prosocialt). Han konstaterar att personer med autism bör få undervisning i att ljuga på ett regelbaserat och inkännande, empatiskt sätt.

I en tredje artikel diskuterar Pier Jaarsma moralen kring att vid konstgjord be-

fruktning undersöka arvsanlag hos de embryon som skapas och välja ut ett embryo som har önskade anlag, och på motsvarande sätt välja bort embryon som har icke önskvärda anlag. Han presenterar argument för att det är moraliskt legitimt att välja ett embryo med anlag för autism. En fjärde och sista artikel handlar om hur barn med autism genom utbildning ska kunna nå ett moraliskt förhållningssätt. Författarens argument grundas i att eftersom personer med autism har svårigheter med kognitiv empati så bör de få en regelbaserad undervisning om pro-socialt beteende.

Avhandlingen heter REFLECTIONS ON AUTISM. ETHICAL PERSPECTIVES ON AUTISM SPECTRUM DISORDERS IN HEALTH CARE AND EDUCATION och är skriven av Pier Jaarsma. Den kan laddas ner från [www.diva-portal.org](http://www.diva-portal.org)

# Depression och ADHD hos ungdomar

Man vet sedan tidigare att ADHD (Attention Deficit Hyperactivity Disorder) upptäcks mer sällan hos flickor än hos pojkar. Man vet också att om ADHD inte behandlas så är det relaterat till en sämre prognos. Risken är stor att flickor bedöms vara deprimerade utan att ADHD undersöks och upptäcks.

Karin Sonnby har i sin avhandling vid institutionen för neurovetenskap, barn- och ungdomspsykiatri, Uppsala universitet studerat samtidiga symptom på ADHD och depression, skillnader mellan pojkar och flickor, orsaker, sexuella övergrepp, vårdsökande och diagnostisk bedömning. Avhandlingen bygger på undersökningar av ungdomsgrupper i åldrarna

15–16 och 17–18 år som är representativa för befolkningen.

Resultaten visade att det bland flickor var vanligt med samtidiga tecken på ADHD och depression. Ungefär hälften av både flickor och pojkar med samtidiga symptom rapporterade att de hade varit utsatta för sexuella övergrepp. Resultaten visade också biologiska skillnader som kunde relateras till kön. Endast fem procent av alla ungdomar med ADHD-symptom och/eller depression sökte psykiatrisk hjälp för sina svårigheter, även om det var vanligare att de som hade samtidiga symptom gjorde det.

Ett annat av avhandlingens fynd var att flickor uppvisade en annan symptom-

profil än den man fann hos pojkar, vilket kan diskuteras utifrån både biologiska könsskillnader som de förväntningar man har på hur flickor och pojkar ska vara. Som en del av avhandlingsarbetet prövades också ett självskattningsformulär, som visade sig vara lovande när det gällde att upptäcka ADHD-problematik.

Avhandlingen heter **CO-OCCURRING SYMPTOMS OF ATTENTION DEFICIT HYPERACTIVITY DISORDER AND DEPRESSION. SEX, AETIOLOGY, HELP-SEEKING AND ASSESSMENT.** Den är skriven av Karin Sonnby och kan laddas ned från [www.diva-portal.org](http://www.diva-portal.org)

↓ ANNONS

## NORRBACKA-EUGENIASTIFTELSEN – Beviljade forskningsanslag år 2014

Norrbacka-Eugenia Stiftelsen har beviljat anslag på 3 miljoner kronor till 30 projekt rörande personer med rörelsenedsättning.

Nedanstående forskningsprojekt är några av de som fått anslag. För information om övriga besök [www.norrbacka-eugenia.se](http://www.norrbacka-eugenia.se)

Aileen Bergström, PhD, leg arbetsterapeut,  
Akademiska sjukhuset, Uppsala  
**Personcentrerad arbetslivsriktad rehabilitering  
för återgång i arbete efter stroke**  
100 000 kr

Christina Enander, med mag, leg sjukgymnast, Habilite-  
ring & Hälsa, Mariestad  
**Wilken effekt har explosiv styrketräning på balansen  
hos unga vuxna med cerebral pares**  
120 000 kr

Mia Forslin, MSc, leg sjukgymnast,  
Karolinska Institutet, Stockholm  
**En studie av processer relaterade till och den  
mening som personer med multipel skleros ger till  
delaktighet i arbetslivet**  
150 000 kr

Kate Himmelman, docent, överläkare, Drottning Silvias  
barn- och ungdomssjukhus, Göteborg  
**Att leva som vuxen med cerebral pares i Västsverige**  
150 000 kr

Lars Jacobsson, fil dr, leg psykolog,  
Norrbottens läns landsting  
**Levnadsituationen för traumatiskt hjärnskadade  
från Norrbotten 12 till 21 år efter skada**  
100 000 kr

Sophie Jörgensen, doktorand, leg läkare,  
Skånes universitetssjukhus  
**Att åldras med en ryggmärgsskada: olika aspekter  
av åldrandet i samspel med ett långvarigt funktions-  
hinder**  
80 000 kr

Helen Lindner, med dr, leg arbetsterapeut,  
Örebro läns landsting  
**Kan handledsrörelser minska kompensatoriska  
rörelser hos protesanvändare?**  
100 000 kr

Christina Helging Opava, professor,  
leg sjukgymnast, Karolinska Institutet, Huddinge  
**Fysisk aktivitet vid reumatoid artrit (PARA)  
2010-studien. Epidemiologi och intervention.**  
100 000 kr

Annie Palstam, MSc, leg sjukgymnast,  
Göteborgs universitet  
**Förbättras fysisk kapacitet, smärthantering och  
arbetsförmåga hos kvinnor med fibromyalgi som  
styrketränar? En kontrollerad randomiserad studie.**  
100 000 kr

Sara Wallin Ahlström, leg arbetsterapeut,  
Landstinget Dalarna  
**Stöd till förskolebarn med funktionsnedsättning i  
att utveckla sin tidsuppfattning och vardagsfungs-  
erande. Utformning och prövning av modell för  
intervention.**  
60 000 kr

Norrbacka-Eugenia Stiftelsen  
Box 12851  
112 98 Stockholm  
Telefon 08-751 18 29  
Fax 08-505 805 50  
E-post [info@norrbacka-eugenia.se](mailto:info@norrbacka-eugenia.se)  
hemsida: [www.norrbacka-eugenia.se](http://www.norrbacka-eugenia.se)



## POSTTIDNING B

Institutionen för folkhälso-  
och vårdvetenskap  
Box 564, 751 22 Uppsala

### BEGRÄNSAD EFTERSÄNDNING

Vid definitiv eftersändning återsänds försändelsen  
med nya adressen på baksidan (ej adressidan)

**Spar pengar och miljö,  
läs oss på webben!**

Vill du hellre läsa FORSKNING OM FUNKTIONSHINDER PÅGÅR på  
webben, och därmed spara både pengar och miljö? E-posta din  
anmälan till [cff@cff.uu.se](mailto:cff@cff.uu.se) så får du tidningen i PDF-format istället.

# Kalendern

## 2015

### MAJ

**6–8 Bergen, Norge**  
Nordic Network on Disability  
Research (NNDR) 13th  
Research Conference  
Information:  
[www.nndr2015.org](http://www.nndr2015.org)

**7–8 Wien, Österrike**  
The 6th European Meeting  
European Spinal Cord  
Psychologists Association  
Treating Depression and  
Fostering Adjustment Fol-  
lowing Spinal Cord Injury  
Information: [linda.hall@  
buckshealthcare.nhs.uk](mailto:linda.hall@buckshealthcare.nhs.uk)

### JUNI

**1–4 Louisville, Kentucky, USA**  
The 139th AAID Annual  
Meeting Making a Diffe-  
rence through Research,  
Practice and Policy  
Information:  
[www.aaid.org](http://www.aaid.org)

## 2016

### AUGUSTI

**6–13 Toronto, Kanada**  
The 17th Biennial Confe-  
rence of the International  
Society for Augmentative  
and Alternative  
Communication  
Information:  
[www.isaac-online.org](http://www.isaac-online.org)

**15–19 Melbourne, Australien**  
The 15th World Congress of  
the International Associa-  
tion for the Scientific Study  
of Intellectual and Develop-  
mental Disabilities (IASSID)  
Information:  
[www.iassid.org](http://www.iassid.org)

## Nästa nummer ...

... av Forskning om funktionshinder  
pågår kommer vecka 11.  
**Manusstopp den 6 februari.**

## Flyttat eller bytt e-postadress?

Meddela redaktionen när du byter  
e-postadress eller flyttar på:  
[cff@cff.uu.se](mailto:cff@cff.uu.se)  
Så missar du inte något nummer  
av tidningen.



UPPSALA  
UNIVERSITET

**Forskning om funktionshinder pågår** är utgiven av  
Centrum för forskning om funktionshinder, Uppsala  
universitet. Institutionen för folkhälso- och vårdvetenskap,  
Box 564, 751 22 Uppsala.

**Ansvärlig utgivare** Päivi Adolfsson, tel. 018-471 64 45,  
[paivi.adolfsson@cff.uu.se](mailto:paivi.adolfsson@cff.uu.se)

**Redaktör** Lennart Köhler, tel. 018-56 12 03,  
[lennart.kohler@ordvet.se](mailto:lennart.kohler@ordvet.se) • Kim Bergström, tel. 018-56  
12 04, [kim.bergstrom@ordvet.se](mailto:kim.bergstrom@ordvet.se) • Karin Sonnander,  
tel. 018-471 61 69, [karin.sonnander@pubcare.uu.se](mailto:karin.sonnander@pubcare.uu.se)

**Tidningsärenden** Centrum för forskning om  
funktionshinder, 018-471 64 45, [cff@cff.uu.se](mailto:cff@cff.uu.se)

**Grafisk produktion** Matador kommunikation, Uppsala.  
**Omslagsfoto** quavondo/iStockphoto.

**Tryck** Ruter AB.

Tidningen ges ut fyra gånger om året.  
På Centrum för forskning om funktionshinderns hemsida  
kan man hitta alla tidigare nummer av tidningen:  
[www.cff.uu.se/Tidskrift/](http://www.cff.uu.se/Tidskrift/)

ISSN 1103-1956